

Ποιμαντική άμηχανία στην εποχή του διαδικτύου

Πρωτοπρ. Βασιλείου Ίω. Καλλιακμάνη*

Α΄

Ἡ Ποιμαντική ὡς θεολογικὸς κλάδος στὸ πλαίσιο τῶν πανεπιστημιακῶν σπουδῶν, τόσο στὴν Εὐρώπη ὅσο καὶ στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο ὑποτιμῆθηκε, ἂν δὲν ἀπαξιώθηκε. Περιορίσθηκε στὴ δεοντολογία τοῦ ἱερατικοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τὸ ἐνδιαφέρον της ἐπικεντρώθηκε στὴν καθηκοντολογία τῶν κληρικῶν. Ἔτσι ὅμως ἀπώλεσε τὸν χαρισματικὸ της χαρακτήρα, τὴν εὐρεία θεολογικὴ της βάση καὶ ἀφομοιώθηκε ἀπὸ ἄλλους θεολογικοὺς κλάδους ἢ ἀκόμη καὶ τὶς ἀνθρωπιστικὲς ἐπιστῆμες. Ρητορικὸ ἐρώτημα: Ἡ δογματικὴ δὲν εἶναι κατ' ἐξοχὴν ποιμαντικὴ; Οἱ νεώτερες κατευθύνσεις τῆς ποιμαντικῆς –καὶ ἰδιαιτέρως ἡ ποιμαντικὴ ψυχολογία καὶ ἡ ποιμαντικὴ κοινωνιολογία– διευκόλυναν τοὺς ποιμένες στὸ ἔργο τους. Φαίνεται ὅμως ὅτι καὶ αὐτὲς οἱ κατευθύνσεις ἀντιμετωπίσθηκαν μὲ ἐπιφύλαξη καὶ δὲν εἶχαν εὐρεία ἀπήχηση μεταξὺ τῶν ποιμένων.

Ὡστόσο, στὴ σύγχρονη ψηφιακὴ ἐποχὴ ἡ ποιμαντικὴ διατρέχει ἄλλους κινδύνους, ποὺ συνδέονται κυρίως μὲ τὴ χρήση τῆς ψηφιακῆς τεχνολογίας καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῶν κοινωνικῶν δικτύων. Ὁ ὅρος ποιμαντικὴ *ἀμηχανία* ἀναφέρεται στὸ φαινόμενο κατὰ τὸ ὁποῖο ἡ Ἐκκλησία (εἴτε ὡς κορυφαῖος θεσμὸς τῆς κοινωνίας μὲ γραφειοκρατικὴ ὀργάνωση, εἴτε ὡς ἐπιμέρους Μητροπόλεις καὶ ἐνοριακὲς κοινότητες) δυσκολεύεται νὰ δώσει σαφεῖς, ἐνιαῖες καὶ σύγχρονες ἀπαντήσεις σὲ ποικίλα κοινωνικά, ἠθικά, βιοηθικά καὶ πνευματικὰ ζητήματα. Ἡ καὶ ὅταν αὐτὸ γίνεται, δύσκολα περνᾷ στὸ κοινωνικὸ σύνολο γιὰ ποικίλους λόγους. Θὰ ἀναφερθοῦν ἀρκετὰ παραδείγματα: Στὶς 6 Δεκεμβρίου

* Ὁ πρωτοπρ. Βασίλειος Ίω. Καλλιακμάνης εἶναι Ὀμότ. Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

τοῦ 2008 εἶχαν ξεσπάσει ταραχές στὴν Ἀθήνα καὶ ἓνας ἀστυνομικὸς φόνευσε ἓνα δεκαπεντάχρονο ἀγόρι. Ζητήθηκε μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀπὸ τὸν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Ἀθηνῶν κ. Ἱερώνυμο νὰ ἐκφράσει τὴ γνώμη του. Νὰ πεῖ πῶς αἰσθάνεται. Κι ἐκεῖνος, μὲ τὴ νηφαλιότητα ποὺ τὸν διακρίνει, ἀπάντησε: «Αἰσθάνομαι ὅπως ἓνας πατέρας, ὅταν τὸ ἓνα του παιδὶ φονεύσει τὸ ἄλλο». Ἡ λιτὴ αὐτὴ δῆλωση φώτιζε διαφορετικὰ τὴν κοινωνικὴ ἔνταση. Ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ἔτυχε εὐρείας δημοσιότητας στὰ κοινωνικὰ δίκτυα, εἶναι ἄγνωστη ἀκόμη καὶ στοὺς ἐκκλησιαστικὸς κύκλους. Ἐπίσης τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχουν συνταχθεῖ 55 ἀπλᾶ κείμενα ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο γιὰ διάφορα ἐπίκαιρα θέματα μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο: «Πρὸς τὸν λαό». Κι αὐτὰ τὰ κείμενα δὲν εἶχαν τὴν ἀνάλογη δημοσιότητα μέσῳ κοινωνικῶν δικτύων καὶ εἶναι ἐν πολλοῖς ἄγνωστα. Οὔτε οἱ ἱστοσελίδες τῶν ἱερῶν Μητροπόλεων δὲν τὰ καταχωρίζουν.

Ἐπομένως, τὸ θετικὸ ἐκκλησιαστικὸ μῆνυμα δὲν διαχέεται στὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα καὶ δὲν ἀφομοιώνεται ἀπὸ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ ἢ ἀποκρούεται ἀπὸ τὴν «ἀντιποιμαντικὴ» στάση ἀνεύθυνων ἀνθρώπων ποὺ λειτουργοῦν ὡς ἐκκλησιαστικὴ ἀντιπολίτευση. Συχνὰ χρειάζεται νὰ ἐπιχειρηματολογοῦμε γιὰ τὰ αὐτονόητα καὶ νὰ ἀγωνιζόμαστε νὰ προφυλάξουμε τοὺς ἐνορίτες μας ἀπὸ σύγχρονους σωτῆρες τῶν ποικίλων ἀκροτήτων, οἱ ὁποῖοι δροῦν στὸ πλαίσιο μιᾶς ἰδιωτικῆς θεολογίας καὶ ἀμφιβόλου ποιμαντικῆς εὐθύνης. Ἐνας τέτοιος ἐπιδραστικὸς κληρικὸς πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια εἶχε 300.000 ἀκολούθους. Ἀποσηματίσθηκε καὶ δὲν ἀποσύρθηκε νὰ ζεῖ ἐν μετανοίᾳ ἀλλά, ἐκμεταλλευόμενος τὴ μεγάλη δημοσιότητα ποὺ τοῦ χάρισε τὸ διαδικτυακὸ γλυκερὸ καὶ ἄνευρο χριστιανικὸ κήρυγμα, συνεχίζει νὰ ἐπηρεάζει ψυχὲς νέων κυρίως ἀνθρώπων.

Ὡς αἰτίες τῆς «ποιμαντικῆς ἀμηχανίας» θὰ μπορούσαν νὰ ἀναφερθοῦν οἱ ραγδαῖες ἐξελίξεις καὶ κοινωνικὲς ἀλλαγές ποὺ καθιστοῦν δύσκολη τὴν προσαρμογὴ τῆς Ἐκκλησίας στὸν σύγχρονο κόσμο, ἢ πλημμυρῆς πληροφόρηση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος περὶ τῶν θείων ἀληθειῶν καὶ «τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος»¹, ἢ ἐλλιπῆς ἐπικοινωνία καὶ ἀποστασιοποίηση ἀπὸ τὴν καθημερινότητα τῶν ἀνθρώπων, ἢ ἀδυναμία νοσηματοδότησης τῆς ζωῆς μὲ τὴ χαρὰ τοῦ Εὐαγγελίου.

1. Βλ. Ἀ΄ Πέτρ. 3, 15.

Β΄

Τὰ σύγχρονα ποιμαντικά ἐρωτήματα πού προκύπτουν μὲ τὴ χρήση τοῦ διαδικτύου εἶναι πολλά. Θὰ ἀναφέρουμε ὀρισμένα ἀπὸ αὐτά: Μπορεῖ, ἔστω καὶ μία ἄριστη ἰστοσελίδα νὰ ἀναπληρώσει τὴν ποιμαντικὴ τῆς Ἐκκλησίας πού λαμβάνει χώρα στὴν ἐνορία, τὴ Μητρόπολη, τὸ μοναστήρι; Μπορεῖ ὁ ἐφημέριος νὰ ἀντικαταστήσει διαδικτυακὰ τὸ κέντρο ἄσκησης τῆς ποιμαντικῆς πού εἶναι ὁ ἐνοριακὸς ναός; Τὸ φαινόμενο τῶν ἀποπροσωποποιημένων ἢ καὶ ἀνωνύμων «διαδικτυακῶν ἐνοριῶν», χωρὶς ἀναφορὰ σὲ ἐπίσκοπο, μπορεῖ ἐκκλησιολογικὰ νὰ ἀντικαταστήσει τὴ φυσικὴ παρουσία τῶν χριστιανῶν στὸν ναὸ καὶ τίς δραστηριότητες τῆς ἐνορίας; Παράλληλα, μήπως δημιουργοῦνται ποιμαντικὰ προβλήματα, πού ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ὀρθόδοξη ἱεροκανονικὴ χριστιανικὴ παράδοση καὶ δημιουργεῖται σύγχυση στὴν πρόσληψη τοῦ εὐαγγελικοῦ μηνύματος ἀπὸ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ; Ὅταν ὑπάρχουν, λόγου χάριν, ἱεροὶ κανόνες πού δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ποιμαντικὴ δραστηριοποίηση κληρικοῦ σὲ ἄλλη ἐκκλησιαστικὴ περιφέρεια, πῶς γίνεται ἀποδεκτὸ στὶς ἡμέρες μας νὰ διδάσκουν καὶ νὰ κατευθύνουν τοὺς πιστοὺς κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ μέσῳ διαδικτύου σὲ πανελλήνιο καὶ διεθνὲς ἐπίπεδο; Τὸ φαινόμενο αὐτὸ δὲν συνιστᾷ εἰσπήδηση σὲ ξένη ἐπαρχία καὶ καταφανῆ παράβαση τῶν Ἱερῶν Κανόνων; Ὑπῆρξε καὶ περίπτωση, ὅπου ἡ παρέκκλιση εἶχε φτάσει σὲ τόσο ἀκραῖο βαθμὸ, ὥστε ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔφθασε στὸ σημεῖο νὰ ἀπευθύνει ἔντονη διαμαρτυρία σὲ ἀδελφὴ Ἐκκλησία, γιὰ ἀντικανονικὴ συμπεριφορὰ ἐπισκόπου της. Ἡ ἀπευθείας ἀναμετάδοση τῆς Θείας Λειτουργίας ἀπὸ ὀρισμένους ναοὺς μέσῳ live streaming γιὰ ἄγρευση «διαδικτυακῶν ἐνοριῶν» μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ;

Γ΄

Παράλληλα, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διαβλέποντας τὸ 2015 τὴν παράχρηση ἐκ μέρους κληρικῶν καὶ μοναχῶν τοῦ διαδικτύου, ἐξέδωσε Ἐγκύκλιο² ὅπου ἐπισημαίνονται μεταξὺ

2. Ἐγκύκλιος ὑπ. ἀριθμ. 187/79/15.1.2015.

ἄλλων καὶ τὰ ἐξῆς: α. Ἡ καλοπροαίρετη ἀπόπειρα ἀσκήσεως ποιμαντικῆς ἐκ μέρους τῶν ἐφημερίων μέσῳ διαδικτύου δὲν μπορεῖ νὰ ὑποκαταστήσει τὴ βιωματικὴ σχέση τῶν πιστῶν μὲ τὸν ἐφημέριο στὸ πλαίσιο τῆς ἐνορίας. β. Δὲν πρέπει νὰ δίδεται ἡ πλαστὴ ἐντύπωση, ὅτι ἡ ἐπίσκεψη στὶς ἱστοσελίδες αὐτὲς ἀναπληρώνει τὴ συμμετοχὴ στὴ λατρευτικὴ ζωὴ εἴτε ἀποτελεῖ εἶδος ἢ ἐκδήλωση πίστεως. γ. Στὴν ἐν λόγῳ Ἐγκύκλιο τίθεται τὸ θέμα τῶν ἐκκλησιολογικῶν πλαισίων τόσο στὴ λειτουργία ἱστοσελίδων ὅσο καὶ στὴν ἐκφορὰ δημοσίου λόγου ἀπὸ ἐνορίες, κληρικούς, μοναχοὺς καὶ ἄλλους. Τονίζεται ἀκόμη ἡ εὐθύνη τοῦ ἐπιχωρίου ἐπισκόπου, καθὼς καὶ ἡ σχέση καὶ συνεργασία μὲ αὐτόν. Πρακτικὰ ζητεῖται ἀπόφαση τοῦ Μητροπολιτικοῦ Συμβουλίου γιὰ τὴ λειτουργία ἐκκλησιαστικῶν ἱστοσελίδων. δ. Ἐπισημαίνεται ἐπίσης ὅτι ὁ ἐκφερόμενος λόγος δὲν πρέπει νὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἐμπάθεια, διχαστικὸ πνεῦμα, προπαγανδισμό, προσβολὴ τῆς ὑπολήψεως κληρικοῦ ἢ λαϊκοῦ καὶ τονίζεται ὅτι ὁ λόγος αὐτὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς «παράνομος», «ἀνῆθικος» καὶ «ἀντικανονικός», ἀλλὰ ἀποτελεῖ «αἴρεση».

Προξενεῖ ἐντύπωση πῶς οἱ αὐτονόητες καὶ νηφάλιες αὐτὲς θέσεις εἶναι ἄγνωστες στοὺς θρησκευτικούς καὶ ἐκκλησιαστικούς κύκλους καὶ προφανῶς δὲν λαμβάνονται καθόλου ὑπ' ὄψιν ἀπὸ τοὺς διαδικτυακοὺς χρήστες.

Κοντὰ σὲ αὐτὰ ἀναφύονται καὶ ἄλλα ἐρωτήματα, ποὺ σχετίζονται μὲ ἠθικὰ καὶ βιοηθικὰ ζητήματα, τὴν ἀποστασιοποίηση τῆς νέας γενιᾶς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκάνδαλα, τὴ στείρα θρησκευτικότητα μεγάλου μέρους τῆς τρίτης ἡλικίας ἀλλὰ καὶ σὲ θεσμικὸ ἐπίπεδο μὲ τὶς σχέσεις μὲ τὴν Πολιτεία καὶ εὐρύτερα τὴν κοινωνία.

Σημειωτέον ὅτι, ὅταν γίνεται λόγος γιὰ τὴ χρῆση τοῦ διαδικτύου, χρειάζεται διαφορετικὴ προσέγγιση τῶν προσωπικῶν ἠλεκτρονικῶν ταχυδρομείων, διαφορετικὴ τῶν ἐπωνύμων δημοσιογραφικῶν ἱστοσελίδων, διαφορετικὴ τῶν ἀνωνύμων ἢ ψευδωνύμων ἱστοσελίδων ἄλλῃ προσέγγιση τῶν δεδομένων μιᾶς ψηφιακῆς βιβλιοθήκης, διαφορετικὴ τῶν μέσων κοινωνικῆς δικτύωσης (τοῦ Facebook, τοῦ Instagram, τοῦ X, τοῦ Viber κ.τ.τ.). Ἐπιπροσθέτως, ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ νέα γενιὰ ἀσχολεῖται ἀπὸ πολὺ μικρὴ ἡλικία μὲ τὸ διαδίκτυο καὶ τὸ γεγονὸς αὐτὸ διαμορφώνει τὴν προσωπικότητα δημιουργώντας ἕναν νέο τύπο ἀνθρώπου, τὸν *homo dictyous*, τὸν ψηφιακὸ ἄνθρωπο, ποὺ συχνὰ ἀπομονώνεται καὶ ζεῖ

σὲ μία εἰκονικὴ πραγματικότητα. Σὲ κάθε περίπτωση, ὅλοι εἴμαστε «συνδεδεμένοι» μὲ ἓνα εὐρύτερο κοινωνικὸ δίκτυο³ –χωρὶς καὶ νὰ τὸ συνειδητοποιοῦμε– μὲ τὸ ὁποῖο ἀλληλεπιδροῦμε, τὸ ἐπηρεάζουμε καὶ μᾶς ἐπηρεάζει. Γιὰ παράδειγμα, ὅσο κι ἂν ἡ εὐθύνη γιὰ τὴν ἔκρηξη μιᾶς πράξης βίας ἢ μιᾶς πράξης ἀλληλεγγύης θεωρεῖται προσωπική, αὐτὴ δὲν παύει νὰ ἔχει καὶ συλλογικὸ χαρακτήρα. Οἱ δεσμοὶ τῶν κοινωνικῶν δικτύων μποροῦν νὰ λειτουργήσουν ὡς ἀγωγοὶ μετάδοσης τῆς βίας ἢ ὡς ἀγωγοὶ ἀλληλεγγύης καὶ ἀνθρωπιᾶς⁴.

Ἄς ἀναφερθοῦν τέλος ἐν συντομίᾳ δύο ἀκόμη ἐκφάνσεις τῆς ποιμαντικῆς ἀμηχανίας:

1. Στὰ βιοηθικὰ ζητήματα ἐδῶ καὶ ἀρκετὲς δεκαετίες ἡ Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, στελεχωμένη μὲ ἐπιστήμονες διαφόρων εἰδικοτήτων καὶ Πρόεδρο τὸν Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Μεσογαίας καὶ Λαυρεωτικῆς κ. Νικόλαο, μελετᾶ νηφάλια τὶς ἐξελίξεις στὸν χῶρο τῶν ἐπιστημῶν καὶ εἰδικώτερα τῆς ἰατρικῆς καὶ εἰσηγεῖται στὴν Ἱερὰ Σύνοδο θέσεις καὶ προτάσεις γιὰ ποιμαντικὴ ἀξιοποίηση. Ἔχει γνωματεύσει γιὰ θέματα ὅπως τὶς μεταμοσχεύσεις, τὴν εὐθανασία, τὴν ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή, τὴν ἄνοια καὶ ἄλλα. Τὰ τρία πρῶτα κείμενα ἔτυχαν καὶ συνοδικῆς ἐγκρίσεως. Οἱ ὑπεύθυνες αὐτὲς θέσεις τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ διατυπώθηκαν μὲ ποιμαντικὴ ἐπίγνωση τῶν δυσκολιῶν, πειστικὰ ἐπιχειρήματα καὶ γνώση τῶν νέων ἐπιστημονικῶν δεδομένων, ἀμφισβητήθηκαν μὲ “fake news” καὶ ἔωλη ἐπιχειρηματολογία. Εἰδικὰ γιὰ τὶς μεταμοσχεύσεις, τόση ἦταν ἡ ἀνέξοδη ἀντίδραση, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔχει ἐμπεδωθεῖ στὴν κοινωνία καὶ τοὺς ἰατρικοὺς κύκλους ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπαγορεύει τὶς μεταμοσχεύσεις. Καμμία διευκρίνιση γιὰ τὴν ὑπὸ προϋποθέσεις ἀποδοχῆ τῆς. Ἐξάλλου, οἱ ἀντικρουόμενες θέσεις στὸν ἐκκλησιαστικὸ χῶρο δημιουργοῦν σύγχυση καὶ ἀμηχανία στὸ πλήρωμα.

2. Σχέσεις μὲ τὴν Πολιτεία καὶ τὴν κοινωνία. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπάρχει κάποια ἀμφισημία καὶ δημιουργοῦνται διλήμματα καὶ ἐσφαλμένες ἐντυπώσεις. Ἡ Ἐκκλησία θὰ διατηρήσει ἀπλῶς τοὺς παραδοσιακοὺς

3. Βλ. Ν. Α. Christakis – J. H. Fowler, *Συνδεδεμένοι. Ἡ ἐκπληκτικὴ δύναμη τῶν κοινωνικῶν δικτύων καὶ πῶς αὐτὰ διαμορφώνουν τὴ ζωὴ μας*, μετάφρ. Δ. Ξυγαλατᾶς, ἐκδ. Κάτοπτρο, Ἀθήνα 2010.

4. Βλ. Ν. Α. Christakis – J. H. Fowler, *Συνδεδεμένοι*, ὁ.π., σσ. 23-25.

ρόλους τοῦ ἐθνικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ πυλώνα ἢ θὰ δραστηριοποιηθεῖ στὴν ἀνάληψη καθαρὰ πνευματικοῦ/ἐκκλησιαστικοῦ ἔργου; Προφανῶς τὸ ἓνα δὲν ἀναιρεῖ τὸ ἄλλο ἀλλὰ ἡ σύγχρονη ἀντίληψη, ποὺ κατατάσσει τὴν Ἐκκλησία στὴν κατηγορία τῶν Μ.Κ.Ο. ἐπειδὴ ἀναπτύσσει κοινωνικὸ ἔργο κι ἔτσι τὴν ἀξιολογεῖ, ὁδηγεῖ στὴν ἀπαξίωσή της. Ἐπίσης, οἱ φαινομενικὰ στενὲς σχέσεις μὲ πολιτικὰ πρόσωπα λόγω τῆς κοινῆς παρουσίας τῶν ἐκπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας στίς ἐπίσημες ἐορτὲς καὶ ἐθνικὲς ἐπετεῖους, ἢ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὀρκωμοσία τῶν βουλευτῶν ἢ τῶν μελῶν τῆς ἐκάστοτε κυβερνήσεως, δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωση ἀνάμειξης τῆς Ἐκκλησίας στίς πολιτικὲς ἀποφάσεις. Ἡ φθορὰ τῶν πολιτικῶν σχηματισμῶν συμπαρασύρει καὶ τὸν θεσμό τῆς Ἐκκλησίας, ἔστω καὶ ἂν δὲν εὐθύνεται γιὰ τίς πολιτικὲς ἐπιλογές.

Δ'

Λέγαμε πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ὅτι τὸ διαδίκτυο εἶναι ἓνα μέσο μὲ ὅλες τίς δυνατότητες ἀρνητικῆς καὶ θετικῆς χρήσεως. Σήμερα τὰ πράγματα ἔχουν ἀλλάξει σημαντικὰ μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς τεχνητῆς εὐφυΐας (Artificial Intelligence) καὶ τὰ νέου τύπου «ἔξυπνα» τηλέφωνα (smartphones) καὶ τοὺς νέας γενιᾶς ἠλεκτρονικοὺς ὑπολογιστές. Ὁ ἠλεκτρονικὸς ὑπολογιστής, ὡς ἔξυπνο ἐργαλεῖο, διαθέτει ὑψηλὸ δείκτη εὐφυΐας ποὺ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν εὐφυΐα τοῦ μέσου ἀνθρώπου, ἐνῶ παράλληλα μὲσω τοῦ διαδικτύου ἀποθηκεύει καὶ προωθεῖ πληροφορίες ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ χρήστη. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι σὲ καμμία περίπτωση δὲν μπορεῖ νὰ ἀντικατασταθεῖ ἡ προσωπικὴ σχέση στὸ ἔργο τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι τὰ σύγχρονα τεχνολογικὰ μέσα εἶναι ἀπαράδεκτα ἢ καταστροφικὰ ἔναντι τοῦ θείου λόγου. Ἄν ὁ Θεὸς μίλησε μὲσω μιᾶς ὄνου, στὴν περίπτωση τοῦ Βαλαάμ⁵, γιατί νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ἀπευθύνει τὸ μῆνυμά του καὶ μέσα ἀπὸ τὰ σύγχρονα ἀνθρώπινα τεχνολογικὰ ἐπιτεύγματα; Ἄρκει ὁ χρήστης νὰ διαθέτει ἦθος χριστιανικὸ καὶ ὀρθόδοξο, ἦθος συντετριμμένης καρδιάς, ἐκκλησιαστικὸ φρόνημα, καθαρὴ καρδιὰ καὶ φωτισμένο νοῦ.

5. Ἀριθμ. 22, 28.

SUMMARY

Pastoral Perplexity in the Age of the Internet

Protopr. Vasileios Kalliakmanis, *Professor Em.*
Aristotle University of Thessaloniki

This article examines the concept of the Church's "pastoral perplexity" in the contemporary digital age. Pastoral theology, although fundamental, has been undervalued and reduced to merely normative obligations, thereby losing its charismatic and theological character. Today, this perplexity is intensified by the rapid development of the internet and social media, which makes a clear and unified ecclesial witness more difficult. Despite the responsible interventions of the Holy Synod of the Church of Greece on social and bioethical issues, these often remain unknown or are distorted through misinformation. Questions arise concerning the limits of online pastoral ministry, the legitimacy of "digital parishes", and their relation to ecclesiological tradition. At the same time, confusion is exacerbated by conflicting voices and by the ambiguous relation between Church and State. Although technology cannot replace personal encounter, it can be used positively, provided it is accompanied by ecclesial ethos and spiritual discernment.